

Els gentilicis del Camp de Túria

Joan Bell-lloc Domínguez, Neus Domínguez Vicente

DOI: 10.2436/15.8040.01.268

Resum

En el present estudi es recullen els gentilicis dels diversos pobles del Camp de Túria. Per a la realització d'aquest treball s'ha partit d'una replega globalitzada d'enquestes orals. També s'ha recollit material antropològic com tòpics i malnoms de cada localitat. Per últim, s'han consultat estudis especialitzats i reculls onomàstics de gran abast.

L'estudi comença fent una revisió diacrònica de l'aparició de les diverses maneres d'anomenar-se els habitants de la comarca. S'arreplega un mot d'origen llatí i nou d'àrabs. Quant a la situació sincrònica, es fa una revisió de tots els gentilicis corresponents als 17 municipis actuals de la comarca. Cada un comença amb la proposta de la forma que es creu més adequada, seguida de les fonts orals i les cites d'estudiosos, d'enciclopèdies o d'entitats acadèmiques relacionades amb l'onomàstica. Cada entrada aplega també les variants i els sobrenoms locals. Entre les variants de cada poble es poden observar algunes de caràcter més popular, corresponents a registres més col·loquials, però també n'hi ha d'ultracorrectes o pedants, formes excessivament allunyades de la parla.

Els sufixos són tractats en un apartat especial. S'hi fa un recull dels més productius (-à, -er) i dels que no ho són tant (-í, -enc), però que també hi existeixen.

El treball acaba fent unes reflexions generals sobre els gentilicis i el seu ús actual.

Introducció

La comarca del Camp de Túria està situada entre la plana costera i l'abrupte interior, entre l'horta i el secà, des del verd regadiu de la Vallbona, a tocar de València, fins a les fragositats de la serra de Javalambre, a les envistes de l'Aragó. Aquest territori també suposa, lingüísticament, una profunda cunya catalanoparlant envoltada de parlars xurros procedents dels primers repobladors aragonesos de l'Alt Palància, dels Serrans o de la Foia de Bunyol.

Quan als anys 60 del segle passat es bastiren els fonaments de la comarca, es volgué fer una circumscripció exclusivament catalanoparlant. Però la política de construcció de pantans que es duia a terme aleshores va comportar –no se sap ben bé per què– un trasllat de la població damnificada que es veia forçosament desplaçada de la seua comarca. Així, al Camp de Túria es va fixar la residència de tres pobles serrans castellanoparlants: Benaixeve, Domenyo i Loriguilla que ocuparen respectivament el mas de Sant Antoni (l'Eliana), el mas del Carril (Llíria) i el mas del Comte (Riba-roja).

Això fa que en l'actualitat formen part de les terres edetanes els següents 17 pobles: el cap comarcal de Llíria amb Benaguasil, Benissanó, Bétera, Casinos, Domenyo, l'Eliana, Gàtova, Loriguilla, Marines, Nàquera, Olocau de Carraixet, la Pobra de Vallbona, Riba-roja de Túria, Sant Antoni de Benaixeve, Serra de Portaceli i Vilamarxant.

Ara bé, la creació de tots aquests nuclis de població s'estén al llarg d'un ventall cronològic d'uns 2500 anys, des de l'Edeta ibèrica (s. V a.C.) fins al 1997 en què s'independitza el darrer municipi: Sant Antoni de Benaixeve. Aquest fet i la coexistència de diverses llengües tindran una relació directa amb el sorgiment dels gentilicis que ara s'estudien.

Metodologia

Per al present estudi s'han tingut en compte molt especialment les fonts orals. S'ha fet un ampli treball de camp a partir d'enquestes en totes les localitats de la comarca segons els

diversos estrats socials i cronològics. Això representa una novetat respecte a les nombroses fonts escrites de què hom disposava, les quals també s'han tingut en compte, tot i que, malhauradament, solen estar allunyades del parlant. Tanmateix, els darrers anys han aparegut moltes publicacions d'erudits locals que aporten, des de la parla quotidiana, reculls de cultura tradicional de gran interès onomàstic. Amb tot aquest material s'han fet comentaris i propostes per tal d'acostar la ciència onomàstica a la realitat de la parla viva.

Per una altra banda, s'ha tingut també en compte l'eix cronològic i per això s'ha fet un recorregut diacrònic per tal de contemplar escenaris anteriors a l'actual i traure'n línies d'evolució, no solament lingüística, sinó també històrica i antropològica. Des de les làpides romanes fins a les fonts virtuals, els gentilicis del Camp de Túria donen informació constant d'estats i situacions en contínua transformació. L'estudi sincrònic posa de relleu el problema de la situació actual: una constant carrera en l'actualització dels llistats onomàstics i una parla viva que fa -o no fa- seues aquestes propostes. En resum, s'ha intentat aprofundir en l'estudi sincrònic i diacrònic d'uns gentilicis que formen part indestruïble de la nostra llengua i del poble que la parla.

Corpus i comentaris

1. Diacronia

Formes antigues

Edetanus:

Aquest gentilici està ben documentat en l'antiguitat clàssica. L'esmenten Estrabó, Ptolemeu i Plini i apareix en diverses làpides romanes recollides per Josep Corell. Entre les trobades a Lliria n'hi ha dues (Corell, 1996: 43 i 63) dels segles I i II que contenen el mot *Edetanus*.¹

Evidentment, es tracta del primer gentilici conegut del Camp de Túria i va referit als habitants de la ciutat d'Edeta, l'actual Lliria, així com a tots els habitants del seu municipi.

A partir del s. III el topònim i el gentilici desapareixen fins que seran rescatats a partir del Renaixement en medis cultes, com ara en la cartografia (*Valentia Edetanorum*) o en publicacions, com l'escrit de Josep Ríos: *A los edetanos o a los hijos de Liria*, imprès el 1759.² A partir d'aquesta recuperació moderna, el gentilici s'utilitza com a sinònim de llirià, aplicat exclusivament als habitants de la ciutat de Lliria. En l'actualitat hi ha una proposta d'ampliar el seu significat com a gentilici del Camp de Túria.

¹ Les làpides de Lliria que publica Corell amb aquest gentilici són la núm. 1: *Templum Nympharum Quintus Sertorius Euporistus Sertorianus et Sertoria Festa uxor a solo ita uti exculptum est in honorem Edetanorum et patronorum suorum sua pecunia fecerunt.* i la núm 14: [...] *Marci filio Galeria tribu [...] Edetano omnibus honoribus civiatis suae functo ex decreto [...].* Aquest investigador en publica d'altres, trobades arreu (Sagunt, Tarragona, etc.) que porten també aquest mateix gentilici.

² Precisament aquest opuscle va ser publicat per l'esmentat capellà amb la intenció de donar a conèixer aquesta làpida trobada dins el manantial de Sant Vicent, l'antiga Font de les Nimfes. L'opuscle, sens dubte influït pel mateix text de la làpida, ja anomena als llirians: edetans.

Formes medievals i modernes

al-Liri. El topònim d'Edeta va ser completament substituït per la forma llatina Liria³ que més tard s'arabitzà en Lirya.⁴ Aquest topònim també creà un gentilici en llengua àrab: *al-Liri*. Apareix documentat a l'edat mitjana com a nisba d'alguns musulmans de Lliria, com ara *Abu 'Umar b. 'Ayyâd, al-Liri*, un savi lliarià del s. XII (Civera, 1986:42).

Més avant, en època mudèjar, el trobem convertit ja en cognom. Al mateix Llibre del Repartiment (des d'ara LR) n'apareixen diverses variants: *Jahie Allyri*, *Halhait Alayri*, *Mahomat Alleri* o *Juçef Aleri* Alhagen, sarraïns que el 1238 tenien béns a la ciutat de València o als seu voltant (Ferrando, 1979:439-532).

A les nòmimes dels moros de la comarca, aquest cognom-gentilici apareix diverses vegades, com ara a Riba-roja el 1401: *Acen Aliry* (Martínez, 1998:218) o a Benaguasil el 1418: *Çaat Aliri* (Nicolau, 1990:60).

Finalment, en època morisca és encara un cognom ben estés per terres valencianes. Ana Labarta (1987:120) el recull abundantment sota les formes *Aliri* i *Lyri* en documents de 1573 a 1608 procedents de Sogorb, València i Carlet.

A banda de la ciutat de Lliria, durant l'època musulmana hi apareixen diversos nuclis de població provinents de vil·les romanes o de nova creació. Aquests pobles van desenvolupar nous gentilicis:

al-Jatovi. El LR recull el nom de Mohamat *Aljatovi* (Ferrando, 1979:498), un sarraí que posseïa béns a la ciutat de València el 1238. El mot es podria interpretar com un gentilici de Jàtava, variant de Gàtova al LR. Tanmateix, també podria atribuir-se a Iàtova, a la Foia de Bunyol. Cal tenir en compte que ambdós topònims semblen tenir un ètim comú i, per tant, un gentilici comú.

Xerri/ Xerrin. Cognom d'una poderosa família musulmana de Benaguasil. El mot ja apareix el 1464: *Alí Cerrim*, i el 1484, *Alí Cherrin* (Nicolau, 1990:109 i 153). Aquest cognom s'esmenta el 1591 (Domínguez, 1989:164) i, al mateix document, apareix *Serafinus Galip*, àlies *Serra*, on el topònim fa de renom. El 1609 són esmentats *Miquel Cherri* i *Joan Cherri* al costat de *Joan Serra* (Nicolau, 1990:273). Ana Labarta (1987:241) recull el sobrenom *Xerri* en diversos moriscos de Picassent el 1577 i el 1587. Es tracta del gentilici de la vila de Serra a partir de la pronúncia àrab *Axerra*, recollida al LR.

al-Ochoaybi. Policarp Garay (2008:5) documenta *Çaat Alochoaybi* el 1342 al lloc de Serra, una aldea pròxima a Torís. Aquest cognom, que caldria llegir /alokáybi/, podria ser el gentilici àrab d'Olocau, però per l'estructura lingüística fa referència a l'Ocaive, Pedreguer.

Zanoni: És el gentilici àrab de Benissanó. *Ali Zanoni* està documentat a Benaguasil el 1457 i *Abdal·là Zanoni* el 1484 (Nicolau, 1990:82 i 153). També apareix com a malnom el 1495: *Çat Mazer*, àlies *Zanoni* (Nicolau, 1990:189). Ana Labarta (1987:122) ho considera una nisba tribal i Carme Barceló (2010:103) hi veu un nom d'origen

³ És ben coneguda la menció en grec de Ptolomeu *Edeta he kai Leiria*. Arran d'això diu Corell (1996:38, nota 23) que "*Leiria* degué passar al llatí amb la grafia Liria [...] però dita grafia no apareix documentada.

⁴ Així apareix en la *Takmila* d'Ibn al-Abbar: *lir-ya(t)*, segons l'edició d'Ibrahim al-Abyari, El Caire-Beirut, 1989, pg. 144.

berber. També es recull el nasab *Abinçannon* (Ferrando 1979:442) i *Atzanon*: *Abdal·là Atzanon*, moro de Benaguasil, el 1457 (Nicolau, 1990:82).

al-Marini: Al LR s'esmenta Mahomat *Almarini* (Ferrando 1979:498), un sarraí que posseïa unes cases a la ciutat de València. També s'hi esmenta Çaat *Almerini*.⁵ És possible que es tracte del gentilici àrab de Marines.

al-Marchani: gentilici àrab de Vilamarxant format sobre el topònim *Marxan* (Domínguez, 2010:105). El cognom *al-Marchani* està documentat a Marines el 1454 i el 1562 (Soler, 2004:272 i 278). Ana Labarta (1987:208) recull *Marchani* al final del s. XVI en diversos moriscos de Betxí, Puçol i Teresa. També s'ha recollit el cognom *Marchant* en un morisc de Benaguasil el 1591: Joannes *Marchant* (Domínguez, 1989:164).

Petralvi: gentilici àrab de Pedralba (Labarta, 1987:223), vila dels Serrans, molt pròxima al Camp de Túria.

Bogarri: Joannes *Bogarri*, morisc de Benaguasil el 1591 (Domínguez, 1989:164). Gentilici àrab de Bugarra, vila dels Serrans, molt relacionada amb el Camp de Túria.

De vegades s'utilitza el topònim amb funció gentilícia: en el cas de Benaguasil hi ha el cognom *Alguazir*, molt freqüent al LR (Ferrando, 1979:447) i entre els moros de la comarca, com ara, Mahomat *Aben Alguazir*, documentat a Benaguasil el 1390 (Nicolau, 1990:31) i Çat *Alguazir* (Martínez, 1998:126), a Riba-roja, el 1409.

Altres vegades s'usa la fórmula “de + topònim”: Mahomat de *Ribaroya*, el 1238 (Ferrando, 1979:501) o “de *Bétera*” (Labarta, 1987:132).

Amb l'expulsió dels moriscos desaparegueren aquests cognoms de terres valencianes, substituïts pels dels nous pobladors del s. XVII.⁶

2. Sincronia

Formes actuals

En aquesta secció es presenten els gentilicis estàndards que es proposen per a formar part de llistats oficials i fonts enciclopèdiques, seguits dels comentaris, fonts i variants respectives. Per alleugerir el text, s'utilitzen unes sigles que representen els pobles edetans: Bg = Benaguasil, Bó = Benissanó, Bt = Bétera, C = Casinos, D = Domenyo, E = l'Eliana, G = Gàtova, L = Lliria, Lg = Loriguilla, M = Marines, N = Nàquera, O = Olocau, P = la Pobla de Vallbona, R = Riba-roja, S = Serra, Sb = Sant Antoni de Benaixeve, V = Vilamarxant.

Per les obres de consulta i institucions acadèmiques: Gran Enciclopèdia Catalana (GEC), GERV (Gran Enciclopedia de la Región Valenciana), DCVB (Diccionari Català Valencià Balear), AVL (Acadèmia Valenciana de la Llengua).

⁵ Cal tenir en compte que el topònim de Marines també va ser grafiat com a Merines, tal com es pot comprovar en un document del 1477 (Soler, 2004:274).

⁶ Malgrat tot, alguns d'aquests cognoms encara perviuen a l'estat espanyol, tot i que no tenen per què estar relacionats amb els moriscos. **Aliri**, per exemple, és actualment el primer cognom de 29 persones de l'estat espanyol; del cognom **Xerri** n'hi ha 46, majorment valencians; de **Zanoni**, 47; de **Marchani**, 14, de **Marjani** 12 i de **Marini**, 219.

Benaguasiler, era = de Benaguasil. Formes orals: /benawasilér/ /benawasiléro/ recollides a Bg, Bó, C, E, L, N, P, R i V. La forma escrita “benaguasiler” es documenta per primera vegada el 1963⁷ i és la que proposa actualment l’AVL. No l’esmenten ni la GERV ni el DCVB.

“Benaguasiler” és un malnom de L i V.

Variants:

Beniguasiler. Formes orals: /beniwasilér/ /beniwasiléro/ recollides a Bt, C, O i L. Gentilici proposat per Sanchis Guarner (1950:304) i Ferrer Pastor al *Diccionari de la rima*. També és la proposada per la GEC.

Binaguasiler. Fonts orals /binawasiléro/, recollit a R.

Biniguasiler. Fonts orals /biniwasiléro/ recollit a L. Aquestes formes en beni- o bini- podrien ser restes de l’antiga pronúncia àrab de la vila: Beniguazir.

Benaguacilense. Variant que apareix en contextos castellans. Es documenta al programa de festes locals del 1949.

Benaguacilero. Recollit oralment a Lg i D /benaxwaθiléro/. Forma castellana documentada des del 1949 al programa de festes locals.

Rusos o gent de Rússia. Paragentilici recollit a Riba-roja i l’Elia.

Cebolleros. Paragentilici recollit a Lg.

Benissaner, era = de Benissanó. Forma oral /benisanér/, gairebé desconeguda a la comarca i recollida només a Benissanó i la Pobla. Gentilici proposat per Sanchis Guarner (1950:304) i acceptat generalment com a forma escrita. El proposen també el DCVB, la GEC, la GERV (benisaner) i l’AVL.

Variants:

Manresà. Fonts orals /manresá/ /manrasá/ /manresáno/ /manrasáno/ recollides a L, C, O, Bg, P i Bó. És de fet la forma majoritària usada a la comarca i desconeguda límits enllà. La pronúncia inestable /a/-/e/ reflecteix una /e/ neutra original, que remet al català oriental. Sobre l’origen, podria relacionar-se amb els darrers senyors del castell, els marquesos de Monistrol, que probablement eren vistos des de la comarca com a “manresans” (Domínguez, 2010:59).

El gentilici “Manresano” o “Manrasano” també és un malnom de L.

Beterà, ana = de Bétera. Formes orals /beterá/ /beteráno/, recollides a tot el Camp de Túria, llevat dels pobles més allunyats com C, D i V. El gentilici beterà va ser proposat per Sanchis Guarner (1950:304), tot emprant un sufix ben avalat per la pronúncia popular. És una forma que recullen el DCVB, la GEC, la GERV i l’AVL. “Beterano” és també un malnom de L i R.

Variants:

Beterí. Gentilici proposat per Josep Giner (Casanova, 2001:38).

Beterense. Fonts orals /beterénse/. Variant castellana.

Casiner, era = de Casinos. Formes orals /kasinér/ /kasinéro/, recollides a C, D, V, Lg, P, Bó i M. Sanchis Guarner (1950:304) ja va proposar aquest gentilici, d’acord amb la forma popular, que ha estat acceptat per tothom. Així es publica al DCVB (cassiner), la GEC, la GERV i l’AVL.

⁷ El gentilici “benaguasiler” apareix així per primera vegada en el poema *Records i melengies* publicat al Programa de Festes de Benaguasil del 1963. Va signat per Nel Sabater.

El gentilici “Casinero” és també un malnom de L.

Variants:

del mas de Casinos. Perífrasi amb valor de gentilici usada a la vila de Lliria. Potser és una reminiscència anterior al 1841, quan Casinos era “un mas de Lliria”. Sanchis (1983:15) també recull aquest topònim.

Casinense. Gentilici pedant aplicat a algunes institucions locals, com ara la Unión Musical Casinense, refundada el 1947.

Domenyer, era = de Domenyo. Forma oral /domeñéro/, recollida a D i Lg. Poble serrà implantat al Camp de Túria a mitjan s. XX. El gentilici català és una adaptació proposada per l’AVL i acceptada generalment. En textos castellans la forma habitual és domeñero.

“Domeñero” és un malnom arreplegat a Xulilla.

Variants:

Domeñano. Sinònim inusual de domenyer (Jordà, 2006:104).

Polítics. Paragentilici recollit al mateix poble de Domenyo.

Elianer, era = de l’Eliana. Formes orals /elianéro/ /aljanéro/, recollides a Bg, L, P, E, Sb i Bó. Sanchis Guarnier (1950:304) ja proposà el 1950 el gentilici elianer, un nom amb un sufix ben arrelat en el parlar popular de la comarca. Aquesta forma ha estat plenament acceptada tant pels gramàtics com per la gent del poble. Tanmateix cal remarcar que és un nom molt influït per les fonts escrites, ja que oralment, el topònim i el gentilici van evolucionar a la Diana i dianer.

Variants:

Dianer. Forma oral /djanéro/ recollida a Bg, Bt, P, E, R i Lg. És l’expressió habitual als pobles més pròxims a l’Eliana. Prové de la forma dissimilada del municipi: l’Eliana > la Diana (/leljána/>/laljána/>/ladjána/). Actualment està en recessió davant la forma estàndard.

El gentilici “Dianero” és un malnom arreplegat a R i a Bt.

Elianense. Font oral /elianénse/, recollit a l’Eliana. Usual en escrits castellans.

Dianense. Forma quimèrica, /dianénse/, recollida oralment a Bétera. Creada sobre un mot de registre col·loquial, se li ha afegit un sufix pedant d’un registre i una llengua diferents.

Gatover, era = de Gàtova. Forma oral /gatoβéro/, recollida a G, M, Bt i O. Sanchis ja recull “gatovero” en 1982. La forma catalana és una adaptació del castellà usada entre la gent de la comarca.

El mot “Gatovero” és un malnom d’O.

Variants:

Gatovano. Forma oral /gatoβáno/, oïda a S, N i Bt. Aquesta forma també apareix en el folklore arreplegat a Serra (Domínguez, 2010:157).

Gatovense. Mot castellà.

Gatovenc. Proposta sorprenent de l’AVL com a adaptació al català del gentilici “gatovense”.

Llirià, ana = de Lliria. Formes orals /lirjá/ /lirjáno/, recollides a tota la comarca. Les generacions més joves –ieistes– ja pronuncien /ʎirjá/ /ʎirjáno/. Als pobles de D, Lg i Sb solen fer també la palatal inicial /lirjáno/ /ʎirjáno/, però a G i M diuen /lirjáno/.

Dels gentilicis actuals, és el més antic de la comarca. Ríos ja documenta “lirianos” el 1759.⁸ Escrig (1851:542), al seu diccionari, esmenta ja la forma: Llirià = Liriano. Es recull també en diversos arxius particulars del s. XIX. És una forma acceptada unànimement.

El gentilici “Lliriano” és un malnom de Bg, Bt, V i R.

Variant:

Edetà. Sinònim de llirià, especialment la forma castellana “edetano”, en contextos formals. Mot documentat amb aquest significat des de 1759.

Loriguillà, ana = de Loriguilla. Forma oral /loriɣiˈlano/, recollida a Lg, D. Adaptació al català del gentilici feta per l’AVL i acceptada generalment.

Variants:

Origuillano. Forma oral /oriɣiˈlano/, recollida a D i R. Cal tenir en compte que el topònim Loriguilla es realitza, fins i tot a la mateixa vila, com /laoriɣiˈla/ i en contextos més espontanis /lawriɣiˈla/,⁹ fenomen ja recollit per Sanchis (1983:43). Això fa que es perceba com un nom precedit d’article: La Origuilla, i d’ací el gentilici: origuillano.

“Origuillano” és també un malnom recollit a Xulilla.

Origuillenses. /oriɣiˈlenses/, forma pedant oral oïda a R

Mariner, era = de Marines. Formes orals /maɾinér/ /maɾinéro/, recollides a L, Bó, G, M, O, S i Bt. La forma catalana pot haver sorgit paral·lelament a la castellana, el ben cert és que s’usa entre la gent de la comarca, fins i tot en el registre col·loquial. L’AVL la proposa també com a forma oficial.

El gentilici “Marinero” és un malnom de Gàtova i Olocau.

Variants:

Marinense. Mot castellà usat en contextos formals o com a nom d’institucions o associacions: Colonia la Marinense o la Societat de Columbicultura la Marinense.

Naquerà, ana = de Nàquera. Formes orals /nakeɾá/ /nakeɾáno/, recollides a C, Bg, Bt, N, M, O i S. En la vila de Serra, veïna de Nàquera, diuen /nekeɾáno/, gentilici corresponent al nom de la vila, que el pronuncien /ˈnekeɾe/ i fins i tot arriben a palatalitzar-lo en /ˈɲekɾe/. Sanchis Guarnier i la GERV proposen aquest gentilici al costat de la forma “naquereny”. L’AVL, la GEC i el DCVB recomanen només “naquerà”.

El gentilici “Naquerano” és un malnom de Bg, Bt i C.

Variants:

Naquereny. Sinònim de naquerà. Sanchis el proposa com a segon gentilici. No s’han trobat mostres orals a la comarca, però sí que hi ha algun indici en la cultura popular, concretament en alguns tòpics arreplegats a l’Horta Nord (Domínguez, 2010:205).

Nacareno. Estranya forma recollida, només, en un tòpic de Nàquera (Domínguez, 2010:205).

Naquerí. Gentilici proposat per J. Giner (Casanova, 2001:40).

⁸ A l’opuscle *A los edetanos o a los hijos de Liria*, Ríos diu: “Los de este pueblo de Portugal [Leiria] estan persuadidos que fueron fundados por nuestros Lauroneses, Lirianos ò Edetanos” (pg. 46).

⁹ Per tot arreu de la comarca se sent la forma amb pseudoarticle: /laoriɣiˈla/, /laoreɣiˈla/ i /lawriɣiˈla/.

Olocauer, era = d'Olocau de Carraixet. Formes orals /olokawéro/, /alokawéro/ i /lokawéro/ recollides a L, P, E, Bt, O i S. En aquests reculls orals es veu una inestabilitat del so inicial en a-, o-, Ø. Aquestes variants representen les vacil·lacions gràfiques de l'article àrab: Olocau / Alocau o la mateixa afèresi de la documentació antiga Locau que deuen reflectir el parlar dels moriscos. Un cas semblant és Olocaibe / l'Ocaive. El DCVB recull la pronúncia /lokáw/.

En les veïnes localitats de Gàtova i Marines han format el gentilici d'Olocau com si es tractés d'un hipotètic participi: *Olocado, pronunciat /olokáo/. En afegir el sufix –ero, reapareix la –d– /olokaðéro/. Es tracta d'un fenomen semblant al que descriu Salvo (2010:461 i 464) en la veïna parla villarenca: *honrau*, però *honradés*.

A més, en aquests dos pobles de Gàtova i Marines també fan les mateixes vacil·lacions inicials que a la resta de la comarca. Així, s'han recollit les formes orals /olokaðéro/, /alokaðéro/ i /lokaðéro/.

El gentilici “Cahuelo” és un malnom de Serra. No és altra cosa que el mot olocauero amb l'afèresi inicial, fenomen freqüent que es dona en altres casos, com Cublano, per Alcublano, malnom de Riba-roja.

Ni aquest gentilici ni cap de les seues nombroses variants no ha estat recollit mai en cap llistat onomàstic ni comentat per cap lingüista. Tanmateix, cal dir que és l'única forma viva a la comarca, com ho demostra la seua vitalitat.

Variants:

Olocauense. Formació pedant d'influència castellana recollida oralment a Bt /olokawénse/. Aquesta forma també reflecteix les vacil·lacions vocàliques inicials: /alokawénse/.

Olocauí. Mot que esmenta per primera vegada Sanchis (1950:305) a partir del qual apareix acríticament en totes les fonts escrites. És una forma completament artificial i estranya als parlants dels Camp de Túria.

Poblà, ana = de la Poblà de Vallbona. Formes orals /poblá/ /pobláno/, recollides a tota la comarca sense cap excepció. L'esmenta per primera vegada Sanchis Guarner (1950:304). És també la forma que recullen el DCVB, la GEC, la GERV i l'AVL.

El gentilici “Poblano” és un malnom de L, Bg i R.

Variants:

Poblí. Gentilici proposat per J. Giner (Casanova, 2001:39), “preferible a poblà”.

Poblenses. Gentilici castellà recollit oralment a Lg.

Cebolleros. Paragentilici recollit a Lg.

Riba-roger, era = de Riba-roja de Túria. Formes orals /riβarotfér/ /riβarotféro/, oïdes a L, Bg, P, E, Lg, R i V. A Loriguilla alternen /riβarotféro/ i /riβaroxéro/. Aquest gentilici ja s'esmenta en un document privat de Benaguasil c.1890. Diu: “Ramon Valls Giner, marido de la Ribarrochera, vivia al c/ de Pallers”. És la primera documentació del gentilici que, ací, es podria entendre com un malnom. A partir del 1950 el recullen tots els lingüistes i tots els diccionaris. És la forma proposada per l'AVL.

El gentilici “Riba-rogero” és un malnom de Bg.

Variants:

Pibarrogeros. A Lliria i Vilamarxant, fent un joc de paraules, els diuen Pibarrogeros: venedors o fabricants de pebre roig, popularment “piberroig”.

Ribarrojenses: Forma oral /riβaroxénses/ escoltada a R i Lg.

Tàrtaros: Paragentilici que diuen a R, V, Bg i Lg.

Benaixeve, era = de Sant Antoni de Benaixeve. Forma oral /benaxeβéro/, recollida a Sb i E. És un dels pobles serrans acoblats al Camp de Túria a final del s. XX. El topònim originari, Benagéber, és compartit per dos nuclis més de població situats fora de la comarca. Al Camp de Túria són coneguts com Benaixeve i benaixevers, pronunciat sovint a la castellana /benaxéβe/ /benaxeβéro/.

Variants:

Santantonià. Aquest és el gentilici que ha creat l'AVL, tanmateix, els habitants de la vila no s'hi senten identificats.

de San Antonio. Forma oral /desanantónjo/, recollit a R i Lg.

Serrà, ana = de Serra de Portaceli. Fonts orals /será/ /seráno/, recollides a S, N, Bt, O i M. Aquest gentilici es recull ja als *Quinke Libri* parroquials de Serra el 1797,¹⁰ (Senis, 1954:39). Sanchis Guarnier, la GEC i la GERV proposen aquesta forma.¹¹ El gentilici "Serrano" és un malnom de Bt i el de "Serranet" ha estat recollit a O.

Variants:

Serratí. Curiós gentilici creat per l'AVL que, a més, coincideix amb el de la Serra d'en Galceran. Totalment desconegut en la parla comarcal.

Serraí. Creació de J. Giner (Casanova, 2001:40): "Notabilíssima mostra de fins a quin punt el sufix -í es troba adequat a casos difícils d'esperar".

Vilamarxanter, era = de Vilamarxant. Forma oral /biλamartʃantéro/ recollida a L, Bó, Bg, V, Lg, R, P i E. El proposa Sanchis (1950:304) per primera vegada el 1950. I així ho recullen la majoria de lingüistes posteriors, la GEC, la GERV i l'AVL. El gentilici "Villamarchanero" és un malnom de R.

Variants:

Vilamarxantí. Gentilici creat per J. Giner cap al 1950 (Casanova, 2001:38). La seua proposta influí sobre Sanchis que el 1983 canvià la seua formulació primera de vilamarxanter per la de vilamarxantí (Sanchis, 1983:18).

Sarrassenos. Paragentilici recollit a R.

Edetà, ana = del Camp de Túria. Antiquíssim gentilici d'una tribu ibèrica que en època romana es referia als habitants d'Edeta i el seu territori. Diu Corell (1996:23): "No hi ha dubte que la comarca del Camp de Túria, al bell mig de la qual es trobava Edeta, va constituir el centre del propi territori". Aquest gentilici és d'ús ben viu en registres alts referit als habitants de Lliria. Funciona com un sinònim de llirià, com Morvedre és sinònim de Sagunt.

La idea d'aplicar aquest vell gentilici als habitants del Camp de Túria estalvia la creació *ex novo* de formes que sempre sonaran artificials. I a més, la idea ja té il·lustres predecessors, com aquesta cita de Teodor Llorente (Jordà, 2006:130) parlant del riu Túria i els raiers que hi traguaven:

¹⁰ Al volum 4t, foli 111, el rector escrigué: "como los serranos son muy hábiles y maestros en deshacer y arrancar piedras, se comprende que en tan corto espacio de tiempo llevarán a cabo la demolición del templo viejo".

¹¹ Cal dir que Escrig (1850) ja recull al seu diccionari "serrá: serrano". Tot i que el mot pot tenir diversos significats, és possible que entre tots ells es referisca al gentilici de Serra.

“Ese Río Blanco que, al llegar a las llanuras edetanas ha de ser el principal venero de la riqueza de nuestros labradores, es también la Providencia para centenares de estos montañeses”.

Variants:

Turienc. Gentilici creat per August Bover el 1996. Sembla que aquest mot, totalment artificial, hauria de fer referència al riu Túria, com ebrenc remet a l'Ebre i segrenc a Segre.

Gentilicis de topònims menors

Alguns topònims menors també han format gentilicis i sobrenoms. No és objecte d'aquest estudi la seua recol·lecció exhaustiva, però se n'exposen alguns com:

Barier. Font oral /barjéro/. Gentilici aplicat als habitants del “bàrio”, nom popular d'una zona urbana de Nàquera. També existeix a Benissanó i a Serra.

Bleder. Sobrenom o paragentilici dels habitants d'un barri de Lliria.

Coler. Sobrenom dels habitants del Raval de Lliria, ravalers.

Oller. Gentilici d'Olla, antic poblat morisc abandonat del terme de Marines. S'ha tret del malnom “Ollero” recollit a Serra (Senís, 1954:100).

Porxiner. És el gentilici de Porxinos, un important mas de Riba-roja. Format a partir del malnom “Porchinero” recollit a Riba-roja (De Tomàs, 1986:400).

Ravaler. Gentilici del Raval de Lliria. També tenen el sobrenom de colers (Domínguez, 2010:167).

Rier. Gentilici de Ria, un antic poblat morisc de Serra, abandonat al llarg del s. XVII. Tret del malnom “Riero” de Serra (Senís, 1954:100).

Venter. Gentilici de les Ventes de Vallbona, una barriada de la Pobla. Aquest nom ja el recull Sanchis (1950:304).

Viler. Font oral /biléro/. Gentilici de la vila (l'Eliana) per oposició als forans o xaleters.

3. Estudi dels sufixos

Emili Casanova (2001:28) va fer un important estudi sobre els sufixos gentilicis, especialment aplicats al valencià. A partir del seu estudi i de la realitat oral de la comarca es pot dir que al Camp de Túria funcionen actualment només dos sufixos: –à i –er. La seua distribució, malgrat tot,¹² sembla seguir unes determinades pautes: els topònims acabats en –a àtona usen el gentilici –à (beterà, llirià, naquerà, poblà, serrà i loriguillà), la resta ho fan en –er. Només hi ha tres excepcions de pobles acabats en –a àtona que prenen el sufix –er. En el cas de l'Eliana > elianer, sembla que el topònim bàsic ja conté el sufix –à: Elies > elià, eliana; una reduplicació (elianà, elianana) és cacofònica. En el cas de Gàtova, sí que s'ha format gatovà a Bétera, Nàquera i Serra (catalanoparlants), però ha triomfat la variant gatobero, pròpia de Gàtova i de Marines, castellanoparlants. I en el cas de Riba-roja, també existeix riba-rojà, però referida a la vila de l'Ebre.

Com es pot comprovar, sembla que el sufix –à és més autòcton que el sufix –er. A banda d'edetanus, llirià i serrà, que són els més antics, els moriscos també usaven aquest sufix: *Serdenyano* (Domínguez, 1989:164) i *Hamet Alcarraano* (Nicolau, 1990:109), per no parlar dels més habituals com Català i Castellano. També es pot observar el cas de Gàtova: gatovà semblaria més autòcton que gatobero. El sufix –er, per contrapartida, sembla més recent i amb molta vitalitat (tots els gentilicis de topònims menors són en –ero: Ollero, Riero, Porxinero).

¹² Emili Casanova (2001:29) conclou que el motiu principal en la tria d'un sufix o un altre és l'eufonia. Al Camp de Túria, però, sembla que hi ha una “norma” que, podria no ser més que una casualitat a causa del petit nombre del corpus bàsic.

La resta de sufixos no són desconeguts a la comarca, però són molt minoritaris. Quant a -í, tan freqüent en època musulmana, actualment només s'usa als gentilicis *pedralbí* i *torrentí/ torrentí*.¹³ Aquests dos gentilicis sembla que no han tingut solució de continuïtat des d'època morisca,¹⁴ però sorprén el seu ús tan viu front a la desaparició completa dels altres gentilicis en -í, com *bogarrí*, substituït arreu del Camp de Túria pel castellà *bugarrenyo*. El cas de *naquereny*, com ja s'ha dit, és desconegut a la comarca, tot i que Sanchis el recull com una segona opció. Per últim, el sufix -enc només es troba en la parla viva¹⁵ al gentilici *villarenc*, del Villar del Arzobispo, vora els límits comarcals.

Conclusió

El recull i observació dels gentilicis edetans confirmen les conclusions que ja comentava Casanova. En primer lloc, que només la ciutat de Lliria, l'únic nucli d'importància històrica, ha creat gentilicis al llarg del temps (edetanus, al-liri, edetano, lirian i llirià). Una novetat, però, és la documentació de set gentilicis en àrab, els quals desapareixen sense deixar cap rastre en la comarca.

Seguint les tesis d'Emili Casanova, es veuen dos fenòmens més: la recuperació, al Renaixement, dels noms clàssics amb el sufix -ano (edetano) i la creació, a imatge dels clàssics, de nous gentilicis: llirian i serrano, creats per erudits locals. Durant la Renaixença, aquests gentilicis s'adaptaven al català, com és el cas d'Escrig que documenta ja llirià i, de manera dubtosa, serrà. A partir d'aquests models es creen paragentilicis, com manrasano, o nous gentilicis de caràcter de caràcter afectivopejoratiu, com ribarrochero, que acabaran convertint-se en gentilicis.

Tot aquest corpus serà revisat pels lingüistes i estudiosos de mitjan segle XX (Beüt, Sanchis, Giner, etc.) els quals comencen a adaptar a la llengua estàndard el conjunt de gentilicis. En general el seu treball és magnífic, però en alguns casos les seues propostes no coincideixen amb les formes orals ja existents, creant així una perillosa dicotomia. El cas més cridaner és la forma "olocauí", un invent allunyat de la parla viva que només crea desorientació en els parlants. Per sort, l'ús i el seny ja han fet desaparèixer les altres exòtiques formes en -í. Seria, doncs, recomanable que s'anara incorporant als lèxics la forma "olocauer", tan digna i més nostra que l'actual. En aquest aspecte, l'autoritat de l'AVL té molt a dir i, en la mateixa línia, s'hauria de replantejar formes tan sorprenents com "serrati" o "gatovenc" on l'ús popular i acadèmic fa "serrà" i "gatover".

Bibliografia

- Barceló, Carme. 2010. *Noms aràbics de lloc*. Alzira: Bromera i IIFV.
- Casanova Herrero, E. 2001. Ullada històrica dels sufixos gentilicis catalans. En: *Societat d'Onomàstica. Butlletí interior* núm 84, 28-42. Barcelona: Societat d'Onomàstica.
- Civera, A. 1986. Lliria musulmana. Bibliófilos y calígrafos. En: *Lauro. Quaderns d'història i societat*, núm. 2, 27-46. Lliria: Ajuntament de Lliria i Diputació de València.
- Corell, J. 1996. *Inscripcions romanes d'Edeta i el seu territori*. València: Nau llibres.
- De Tomàs, J. L. 1986. *Ribarroja del Turia a través de su historia*. I. Riba-roja de Túria: Clavarios del Stmo Cristo de los afligidos.

¹³ Els suposats serraïns, olocauïns, poblins, beterins, naquerins i vilamarxantins no són més que propostes sense arrelament i poc respectuoses amb la llengua col·loquial.

¹⁴ Tant Torrentí, com Pedralbí i les seues variants, es recullen entre els moriscos edetans. Sobta comprovar que a Riba-roja es documenta, el 1304, Martí al Torrentí, de Paterna, i al recull de malnoms riba-rogers actuals s'hi trobe el Torrentí. Igual passa a Benaguasil amb el cognom-malnom Pedralbí/Pedralbino.

¹⁵ L'estranya forma *gatovenc* que proposa l'AVL, així com el novell *turienc*, no tenen cap ressò oral.

- Domènech Palau, A. 1998. *Bétera, un poble per a tots*. Bétera: Ajuntament de Bétera.
- Domínguez i Benlloch, J. 1989. L'onomàstica dels moriscos benaguasilins segons un document de 1591. En: *Lauro. Quaderns d'història i societat*, núm. 4, 153-167. Llíria: Ajuntament de Llíria i Diputació de València.
- Domínguez Vicente, N.; Fornieles López, J.; Domínguez Bell-lloc, J. 2010. *Els pobles edetans parlen els uns dels altres*. Benaguasil: IDECO Camp de Túria.
- Equipo 7HV. 1991. *Vilamarxant. Historia de retazos y narraciones I*. Vilamarxant: Ajuntament de Vilamarxant.
- Escrib, J. 1851. *Diccionario valenciano-castellano*. València: Sociedad Económica de amigos del País de Valencia.
- Ferrando Francés, A. 1979. *Llibre del Repartiment de València*. Paterna: Vicent García Editors.
- Garay Martín, P. 2008. Els Boïl, senyors de Serra (segles XIV i XV). En: *XXVII Assemblée de Cronistes del Regne de València*.
- Jordà, R.; Soler, A. 2006. *Loriguilla, geografía, historia, patrimonio*. Paterna: Ayuntamiento de Loriguilla.
- Labarta, A. 1987. *La onomástica de los moriscos valencianos*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- Martínez Ibáñez, E.; Jarabú Clemente, E.; Calabuig Moreno, J. 1998. *Ribarroja del Túria a través de su historia III*. Riba-roja de Túria: Ajuntament de Riba-roja.
- Nicolau i Bauzá, J. 1990. *Pàgines de la història de Benaguasil*. Benaguasil: Ajuntament de Benaguasil.
- Salvo, C. 2010. El parlar xurro dins l'obra de teatre "la Rosa del Molino" i estat de la parla villarenca al segle XXI. En: *Els altres parlars valencians*. València: Denes.
- SanchisGuarner, M. 1950. *Gramàtica valenciana*. Edició a cura d'Antoni Ferrando. Barcelona: Altafulla.
- Sanchis Guarner, M. 1983. *Els pobles valencians parlen els uns dels altres*. IV. València: Edicions 3i4.
- Senis Domingo, J. 1954. *Serra. Apuntes para su historia*. Serra: edició particular numerada.
- Soler, A.; Yago, R. 2004. *Marines, geografía, historia, patrimonio*. Chiva: Ayuntamiento de Marines.

Joan Bell-lloc Domínguez

joanbelloc@yahoo.ca

Neus Domínguez Vicente

neyda1982@hotmail.com